

Esimesed Eesti töölisdelegat- sioonid ja Stalini tervitused

Liivi Uuet

1927. aasta oli NSV Liidus murranguline. Majanduses hakati välja tõrjuma vahepeal taastekinud eraettevõtlust, jälle muutus karmimaks riigi poliitika talurahva suhtes, sisepoliitikas suutis Stalin oma võimu lõplikult kindlustada. Novembri lõpul saadeti maalt välja L. Trotski, käis tema poolehoidjate arreteerimine. See oli riigi esimene juubeliaasta. Kõik need uudised leidsid laialdast kajastust Eesti suuremates lehtedes. Üks aga ei olnud muutunud – lootus maailmarevolutsioonile. Elavnesid suhted välismaa töölisliikumisega. NSVL Ametiühingute Kesknõukogu kutsel külastas ainuüksi kahe ametiühingukongressi vahelisel ajal, 1927–1928 NSV Liitu 1266 inimest 33 riigist, kaasa arvatud isegi Ladina-Ameerika riigid. Suurimate esindustega käisid soomlased (358 inimest) ja inglased (198 inimest). Eestist käis kahe delegatsiooniga 31 inimest.¹

Esimene Eesti töölisdelegatsioon, kokku 10 inimest, sõitis NSV Liitu 29. augustil 1927. Delegatsiooni juhtisid Eestimaa Tööliste Partei nimekirjas Riigikokku saanud Arnold Grimpel ja sama partei noorteosakonna liige Hugo Rätsep. Oma reisimuljeid avaldasid nad (autorinimeta, võimalik, et kirjutajaks oli H. Rätsep) oktoobris ja detsembris ajalehes Kiir. Reisi peatuspunktid olid Leningrad, Moskva, Harkov, Jalta ja Odessa. Reisikiri on kirjutatud ülivõrdes – kõik on NSV Liidus suurepärase, isegi vanglad. Nimelt

näidati neile Odessas näidisvanglat, mille puhtus, kord, hea toit ja sõbralik valvurkord olid hämmastavad. Eriti pani imestama see, et vangidel oli võimalus võtta kuu või paar n.-ö. puhkust oma asjade ajamiseks ja et kõik tulevad tagasi, keegi ei kao ära.²

Üsna külaskäigu algul, 2. septembril võttis 10-liikmelise Eesti rühma koos 78-liikmelise Norra delegatsiooniga vastu Mihhail Kalinin. Ligi 4 tundi kestnud kohtumine (koos tõlkega) kujutas endast peamiselt M. Kalinini pikki monolooge NSV Liidu poliitikast ja majanduse edusammudest ning rõõmustavatest muudatustest töörahva elus. Peatuti ka välissündmustel, kõige pikemalt Hiina revolutsioonil ja kodusõjal. Norralased küsisid ka töötajate elatusaseme, kodanikuõiguste piiramise ning sotsiaaldemokraatide arreteerimise kohta. Vastused olid standardsed. Norra delegatsioon tänas vastuvõtu eest ja lubas olla valmis võimu võtmiseks tööliklassi kätte. Eesti delegatsioon aga esines kui mingil Venemaa rahvavaenlaste paljastamise miitingul, väites, et sotsiaaldemokraadid on töörahva vaenlased, kelle tegutsemiseta oleks Eesti töörahvas ammu vabanenud kapitalismi ikkest – sellest, et NSVL valitsus peab sotsiaaldemokraate vangis, on vähe, nad tuleks halastamatult maha lasta.³ Maha salati mõnede delegatsiooniliikmete kohtumine Anvelt ja Vakmanniga, millest keegi siiski Eestis lobises. Varjata ei saanud aga seda, et saadi NSVL Ametiühingute Kesknõukogult 33 000 rubla „laenu” Tööliste Maja võlgade katteks.

Uus delegatsioon, juba 20 inimest, sõitis välja juba sama aasta 2. novembril Oktoobri-revolutsiooni juubelipidustustele. Seekordne reis oli veel pikem ja kestis ligi kuu aega.

5. novembril võttis eri maade töölisdelegatsioone vastu J. Stalin. Selle kohtumise üksikasjade kohta meil dokumente pole. Eesti delegatsiooni sekretär Kristjan Raudsepp (ja ilmselt mitte ainult tema) sai aga väärtusliku suveniiri: postkaardi, mille tagaküljele on jämeda sinise pliitsiga kirjutatud: „Privet

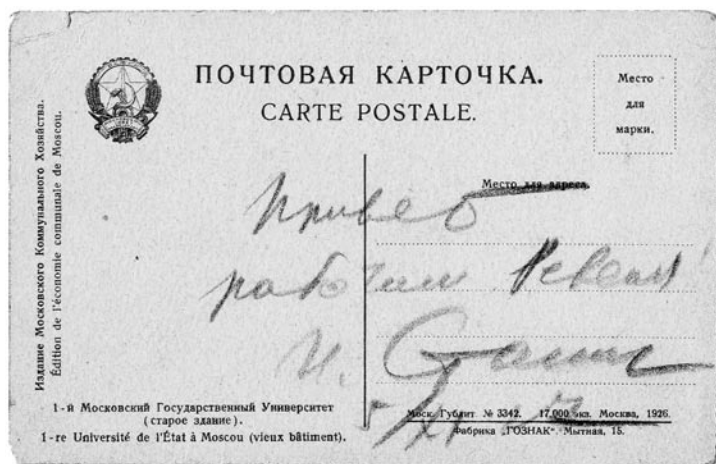
¹ ERAF, f. 395, n. 1, s. 107, l. 18.

² Tallinna Kiir 15. okt. 1927; Oktoobri Kiir 17. det. 1927.

³ ERAF, f. 395, n. 1, s. 104.

Stalini tervituspostkaart.
ERAF, f. 395, n. 1, s. 105.

работшм Revelja! J. Stalin.”⁴ 1971. a. andis delegatsiooni sekretäri Kristjan Raudsepa tütar Loreida Raudsep selle A. Liebmannile. Miks seda ajaloodokumentide kollektsoonis arvele ei võetud, võib vaid oletada. Võib-olla tahtis A. Liebmann seda säilitada instituudile, kartes, et arvele võetuna tuleb see loovutada Moskvasse NLKP KK Parteiarhiivile? Instituudi likvideerimise järel koguti selle kaastöölise mahajäetud paberid kokku ja need jäid seisma. J. Stalini autograaf avastati uuesti alles dokumentide korrastamisel 2009. a. suvel.

Kogu Eesti proletariaadi nimel soovis delegatsioon NSVL tööliiskonnale õnne revolutsiooni aastapäeva puhul, teatas, et juba esimene delegatsioon suutis kogu töörahva

silmad avada NSV Liidu tegeliku olukorra suhtes, lükates ümber igasugused hirmu- ja õudusjutud, mida levitas kodanlik ajakirjandus. Uus delegatsioon soovis veel põhjalikumalt tutvuda tööliste olukorraga. Avaldati sügavat tänu sooja vastuvõtu eest, öeldes, et sõnades ei suuda nad seda väljendada, ning lubades oma tänu kord tegudega näidata: „Eesti proletariaat tahab olla valvel kapitalistliku ilmakorra hävitamiseks. Eesti proletariaat tahab ka omal maal sotsialistlik ilmakorda maksma panna.”⁵

Delegatsiooni ringsõit mööda NSV Liitu kestis ligi kuu aega ja oli üsna pingutust nõudev. Sõideti rongiga ühest linnast teise, rongide selleaegse sõidukiiruse juures (30–40 km tunnis) oli see kaunis väsitav. Kohapeal iga

⁴ ERAF, f. 395, n. 1, s. 105.

⁵ Edasi 15. nov. 1927 nr. 90, l. 1.

päev tutvumine paari tööstusettevõtte, ametiühingukomitee või muu sarnasega, õhtul teater, kontsert või avalik koosolek, kus delegatsiooni liikmed esinesid omapoolsete lubadustega tähistada Oktoobrirevolutsiooni 15. aastapäeva juba ka omal maal, lootuses, et Vene seltsimehed neid toetavad. Selline oli üldine tava. Ametiühingute kesknõukogu välisdelegatsioonide vastuvõtu aruandeist nähtub, et programm oli kõigil sama tihe. Eestlased olid ilmselt kannatlikud, kuid inglased või rootslased vahetevahel ka nurisesid puuduliku toidu üle rongis või vanade ja ebahuvitavate vabrikute näitamise üle.⁶ Huvitav on fakt, et iseseisvalt, NSVL raudteelaste ametiühingu kutsel käis Oktoobrirevolutsiooni pidustusel ka raudteelane Jakob Rukki. Tema Vabale Maale antud intervjuu on palju kriitilisem.

Saabunud tagasi, jätkusid delegatsiooni liikmete, eeskätt Grimpeli ja Rätsepa ringsõidud ja esinemised Eestis. Kiideti kõike, mis NSV Liidus nähtud, ja võrreldi seda Eesti armetute oludega. Rakveres küsiti Grimpelilt, kas ta tahab korraldada jälle „esimest detsembrit”, mille peale Grimpel vastas: „Mikspärast siis just esimest, võib ka teine või kolmas olla.” Selline tegevus ei jäänud loomulikult kaitsepolitseile märkamata. Koguti andmeid ja 1928. a. suveks oli valmis süüdistuskokkuvõte, mille alusel H. Rätsep anti sõjaringkonnakohtu alla. A. Grimpel oli jõudnud põgeneda NSV Liitu, H. Rätsepa üle mõisteti 5.–7. sept. 1928 kohut. Talle pandi süüks sidemete pidamist Eesti riigikorda ohustava organisatsiooniga (EKP-ga), avaliku kihutustöö tegemist Eesti Vabariigi vastu jne. Selle süüteo eest ette nähtud karistus – 6 aastat vanglat – vähendati kaebeluse nooruse tõttu neljale aastale.⁷

H. Rätsep vabanes 1932. a. ja saadeti elama Virumaale, kus tema vanematel oli talu. 1934. a. suvel, kartes uut arreteerimist, põgenes H. Rätsep koos A. Rattasega NSV Liitu. Nii lisandus kapitalismi rõhumisest vabanenute hulka veel kaks inimest. Kuid pettumused olid kiired tulema. Oma võitlus-

kaaslase A. Grimpeliga H. Rätsepal kohtuda ei õnnestunud. Esiteks oli viimane pärast paariaastast viibimist Lõuna-Venemaal arreteeritud, peale selle fakti ei ole tema edasise käekäigu kohta midagi kirjas ka tema parteiliikme toimikus. Teiseks saadeti H. Rätsep ise pärast ülekuulamist koos A. Rattasega sundasumisele Omskisse. Tema sealt lähetatud kirjad EKP Keskkomitee liikmetele, peamiselt O. Rästasele, on vapustavad inimlikud dokumendid.⁸ Tavaline elu töörahva riigis oli hoopis midagi muud kui neile seitse aastat tagasi näidatu. Raske oli leida tööd, korter oli väga kallis ja vilets, lisandus veel kibestumine usalduse puudumise üle. Viimased kirjad augustist oktoobrini 1937 adressaatideni ei jõudnud. H. Rätsepa surmaaastaks on kogumikus „Revolutsiooni lipukandjad III” märgitud 1938. Surma põhjus on märkimata, nagu ka teistel samal ajal surnud isikutel. Kogumikus on 53 inimese elulood, kellest 20 elas 1930. aastail NSV Liidus. Neist 7 surma-aastaks on märgitud 1937 või 1938, lisaks suri hiljem ilmselt asumisel või laagris veel 6 inimest.

Stalini tervitustega postkaart jäi delegatsiooni sekretäri Kristjan Raudsepa kätte. Tema võttis osa legaalsest ametiühingutööst, olles küll kaitsepolitsei hinnangul punasepoolne, aga ei midagi enam. 1940.–1941. a. ta kommunistlikku parteisse ei astunud. 1941. a. suvel otsustas ta igaks juhuks koos naise ja tütardega Eestist lahkuda. Pere elukohaks sai Kirovi oblast, tütar Loreida astus komsomoli ja temast sai õpetaja kohalikus koolis. 1945. a. pöördusid ema ja tütreid Eestisse tagasi, L. Raudsepp võeti EK(b) liikmekandidaadiks. Partei liiget temast kohe aga ei saanud, sest isa Kristjan Raudsepp oli 1942. a. detsembris arreteeritud. Andmeid tema edasise saatuse kohta esialgu pole. Stalini tervitused olid ohtlikud asjad...

Liivi Uuet

(1947)

Lõpetanud Tartu ülikooli eesti filoloogia erialal
1973. Riigiarhiivi teatmetalituse juhataja.

⁶ ERAF, f. 395, n. 1, s. 107.

⁷ ERA, f. 927, n. 1, s. 436.

⁸ ERAF, f. 24, n. 2, s. 2128